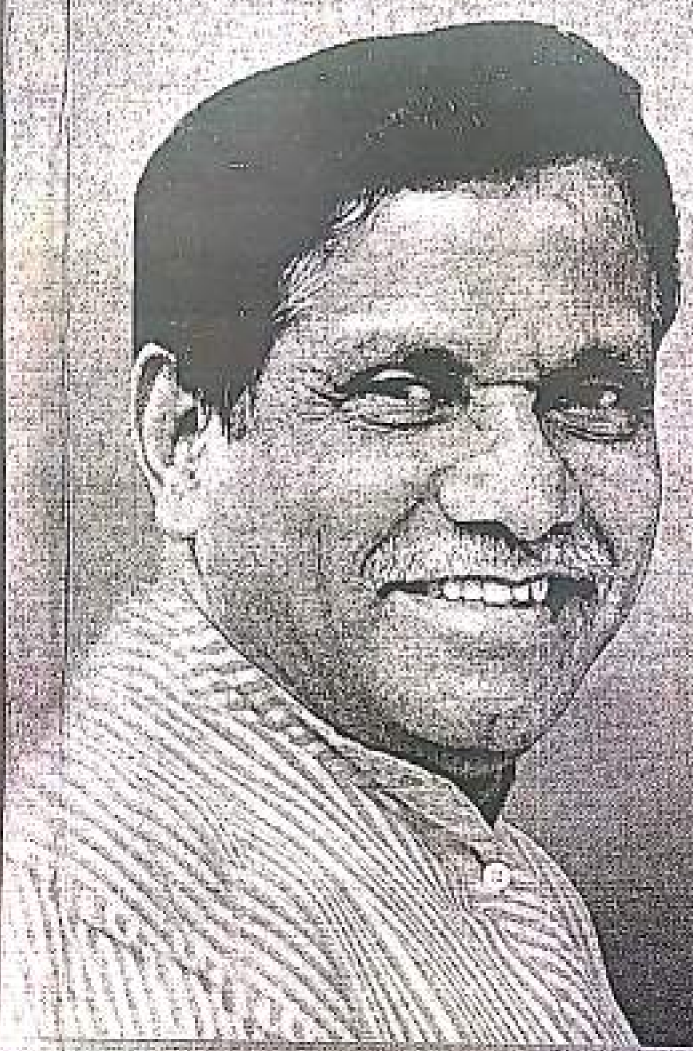

ಪ್ರೊ. ಎ. ಮುರಿಗೆಪ್ಪ ಅವರ
ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥ

ಮಾಣಿಕ್ಯದೀಪ್ತಿ

- ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು
  ಡಾ. ಬಸವರಾಜ ಸಾದರ
  ಡಾ. ಸಿದ್ದನಗೌಡ ಪಾಟೀಲ
- ಸಂಪಾದಕರು
  ಪ್ರೊ. ಧನವಂತ ಹಾಜವಗೋಳ
  ಡಾ. ಮಹೇಂದ್ರ ಜಿ. ಹರಿಹರ

"ಮಾಣಿಕ್ಯ ದೀಪ್ತಿ" – ಪ್ರೊ. ಎ. ಮುರಿಗೆಪ್ಪರವರ ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥ

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು	:	ಡಾ. ಬಸವರಾಜ ಸಾದರ ಡಾ. ಸಿದ್ಧನಗೌಡ ಪಾಟೀಲ
ಸಂಪಾದಕರು	:	ಪ್ರೊ. ಧನವಂತ ಹಾಜವಗೋಳ ಡಾ. ಮಹೇಂದ್ರ ಹರಿಹರ
ಪ್ರಕಾಶಕರು	:	ಆಕರ್ಷ ಪ್ರಕಾಶನ, ಯಮ್ಮಿಗನೂರು, ಹಾವೇರಿ
ಮುದ್ರಣ	:	೨೦೨೩
ಪುಟಗಳು	:	x + ೧೬ + ೨೮೨ = ೩೦೮
ಪ್ರತಿಗಳು	:	೫೦೦
ಬೆಲೆ	:	ರೂ. ೮೫೦/–
ಪುಸ್ತಕದ ಅಳತೆ	:	ರಾಯಲ್ ೧/೪
ಹಕ್ಕುಗಳು	:	ಪ್ರಕಾಶಕರದು
ಬಳಸಿದ ಕಾಗದ	:	70 ಜಿ.ಎಸ್.ಎಮ್. (ಎನ್.ಎಸ್.ಎಲ್.)
ಮುಖಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ	:	ಬಿ. ಮಾರುತಿ, ಚಿತ್ತಾರ ಕಲಾಬಳಗ, ಧಾರವಾಡ
ಮುದ್ರಕರು	:	ಬಿ. ಜಿ. ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ಧಾರವಾಡ. 98452 70114

'Maanikya Deepti' - Abhinandana Grantha of Prof. A. Murigeppa

Chief Editor	:	Dr. Basavaraj Sadar Dr. Siddanagouda Patil
Editor	:	Prof. Dhanavant Hajavagol Dr. Mahendra Harihar
Publisher	:	Akarsh Prakashan Yammiganur, Haveri
ISBN	:	978-81-923-953-5-7
Impression	:	2023
Pages	:	x + 16 + 282 = 308
Copies	:	500
Price	:	Rs. 850/-
Book Size	:	Royal 1/4
Copy Rights	:	Publisher's
Paper Used	:	70 GSM (NSL)
Cover Page	:	B. Maruti, Chittara Kalabalaga, Dharwad
Printed by	:	B.G. Printers, Dharwad. M: 9845270114

೭) ದೇಸಿ ನುಡಿಗಳ ಮೂಲಕ ಶಿಕ್ಷಣ: ಹಾಗೆಂದರೇನು? – ಡಾ. ಮೇಟಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ...೧೩೪
೮) ಭಾಷೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹಾಗೂ ಮಹತ್ವ – ಡಾ. ಶಿವಲೀಲಾ ಬ. ಉಳ್ಳಾಗಡ್ಡಿ ...೧೩೮
೯) ಸಾಮಾಜಿಕ ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನ – ಡಾ. ಅನಿತಾ ಹಳಿಯಾಳ ...೧೪೪
೧೦) ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೇಸಿ ನುಡಿಗಳ ಹಣೆಬರಹ – ಡಾ. ಮೇಟಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ...೧೫೦
೧೧) ನುಡಿಗಳ ಮುಂದಿರುವ ಸವಾಲುಗಳು – ಡಾ. ಅಶೋಕಕುಮಾರ ರಂಜೇರೆ ...೧೫೭
೧೨) ಜಾಗತೀಕರಣದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ
ಗ್ರಾಮೀಣ ಭಾಷೆಯ ಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ – ಡಾ. ಅನಿತಾ ಎಂ. ಭಂಡಾರೆ ...೧೬೨
೧೩) ಭಾಷಾ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹಂತಗಳು – ಡಾ. ಸವಿತಾ ಕೊಟಬಾಗಿ ...೧೬೭
೧೪) ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿ: ವಿಕಾಸದ ಹಂತಗಳು – ಪ್ರೊ. ಎಂ.ಜಿ. ಮಂಜುನಾಥ ...೧೭೨
೧೫) ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು
ಪದಸೂಚಿಯ ಸ್ವರೂಪ – ಡಾ. ಮಹೇಂದ್ರ ಹರಿಹರ ...೧೮೮
೧೬) ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು – ಪ್ರೊ. ಚಿ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ...೧೯೪
೧೭) ಬೇಂದ್ರೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳು – ಡಾ. ರಾಜೇಶ್ವರಿ ಎಂ. ...೨೦೧
೧೮) ನಿಘಂಟುವಿಜ್ಞಾನ – ಪ್ರೊ. ಧನವಂತ ಹಾಜವಗೋಳ ...೨೧೧
೧೯) ಧ್ವನ್ಯಾರ್ಥ ವಿಜ್ಞಾನ – ಪ್ರೊ. ಗಣೇಶ ಪುರಾಣಿಕ ...೨೧೭
೨೦) ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮಹಿಳೆಯರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ
ವೈಚಾರಿಕ ನೆಲೆಗಳು – ಡಾ. ಶಕಿಲಾ ಮೋಮಿನ್ ...೨೨೨
೨೧) ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಭಾಷೆಯ ಮೇಲೆ
ಬೀರಿದ ಪರಿಣಾಮಗಳು – ಶ್ರೀ ಗಣೇಶ ಅಳವಂಡಿ ...೨೨೮
೨೨) ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಲೋಕೋಕ್ತಿಗಳು – ಡಾ. ಚಿದಾನಂದ ಮಾಸನಕಟ್ಟಿ ...೨೩೧
೨೩) ಮಾನವ ಭಾಷೆಯ ಲಿಂಗನೆಲೆ – ಡಾ.ಮಲ್ಲಪ್ಪ ಎನ್. ಬಂಡಿ ...೨೪೪
೨೪) ಭಾಷೆಯ ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆ – ಡಾ.ಅರುಂಧತಿ ಎಫ್.ಬದಾಮಿ ...೨೫೪
೨೫) ಭಾಷೆಗೆ ಬರೆ ಏಕೆ? – ನಿರ್ಮಲಾ ಮೃತ್ಯುಂಜಯಪ್ಪಸ್ವಾಮಿ ...೨೫೯
೨೬) ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನ ಭಾಷೆ – ಡಾ. ಸುಮಂಗಲಾ ಮಟ್ಟಿ ...೨೬೪
೨೭) ವ್ಯಕ್ತಿಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಉಪಭಾಷೆ – ಶಂಭುಲಿಂಗನಗೌಡ ಬೆಳಕೇರಿ ...೨೭೩

೧೩

ಭಾಷಾ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹಂತಗಳು

– ಡಾ. ಸವಿತಾ ಕೊಟಬಾಗಿ

"ಅಪ್ಪನಟ್ಟ ಆಲದ ಗಿಡ
ಮಗನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರಿಯ ಬುಡ
ಮೊಮ್ಮಗನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅದರ ಕಲ್ಪನೆ ಕೂಡ
ಹೀಗೆ ಬೆಳದಿದ್ದೇವೆ ನಾವು"   – ಜಿ.ಎಸ್.ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ

ಈ ಮೇಲಿನ ಕವಿತೆಯ ಸಾಲುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕುರಿತು ಹೇಳಿದರೂ, ಇದು ಭಾಷೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಷೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಾಹಕವೂ ಹೌದು, ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಾಧನವೂ ಹೌದು. ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಭಾಷಾ ಕುಸಮ ಅರಳಿದೆ. ಅದರ ಪರಿಮಳ ಶತಶತಮಾನಕ್ಕೂ ಪಸರಿಸಿ ನುಡಿ ಸೌರಭಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ನುಡಿ ಸುಮಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮದ ಕುರಿತು ಶೋಧನೆ ಮಾಡುವದು ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಢಿ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಗೊಂಡ ನಾಡು–ನುಡಿಗಳಿಂದಲೇ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಅದರ ಅಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಕೇವಲ ಬರವಣಿಗೆಯ ದಾಖಿಲೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರಬಹುದಾದ ದಾಖಿಲೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ–ದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಹಲವು ತರತಮ ಜನಪದರ ಭಾವಾಭಿಕ್ತಿಗಳು ಲಿಖಿತ ದಾಖಿಲೆಯಾಗದಿರುವದೇ ವಿಷಾದನೀಯ ಸಂಗತಿ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮದ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ಕಲೆ ಹಾಕುವದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ. ಅದು ಏನೇ ಇರಲಿ 'ಕರ್ನಾಟಕ', 'ಕನ್ನಡ' ಹೆಸರು ಹೊತ್ತ ಭೂ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನಪದರು ಒಂದು ಭಾಷೆ ಬಳಸುತ್ತಿರುವದು ವಾಸ್ತವದ ಸಂಗತಿ. ಅದು ಅಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಭಾಷೆ ದಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಜನಪದರ ಸಂವಹನ ಬಲಾಢ್ಯ ಹೊಂದಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಲೆಗಳು ದಾಖಿಲೆಗೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಆ ದಾಖಿಲೆಗಿರುವ ಅಡೆತಡೆಗಳ ಶೋಧಕ್ಕಿಂತ ದಾಖಿಲೆಗೊಂಡ ಸ್ವಭಾಷೆಯ ಮತ್ತು ಅನ್ಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡ ಉಲ್ಲೇಖಿಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮ ಕುರಿತು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವದು ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಹುಟ್ಟು ಗುರುತಿಸುವದೆಂದರೆ ಆ ಭಾಷೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮೂಲ ಗುರುತಿಸಿದಂತಲ್ಲವೆ? ಶಿಲಾಯುಗದಿಂದ ನವ ನಾಗರಿಕತೆಯವರೆಗೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಮಾನವ ಪರಂಪರೆಯಲಿ ಅನೇಕ ಅಸಾಧ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸಿದಿದೆ.ಅದರಂತೆ ಸಂವಹನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾನವ ಭಾಷೆ ಕಲಿತ್ತಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ಕಲಿಕೆಯಿಂದ ಭಾಷೆ ಎಂಬ

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಆಯಾಮ ಸಾಕಾರಗೊಂಡಿದೆ. ಯಾವ ವ್ಯಾಕರಣ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಸರದ ಅನುಕರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲರು ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದು ಹಲವು ಸಾಧನೆಯ ಮೈಲುಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಪರಿವಾರವನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ಪರಿವಾರವೂ ಒಂದು. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ.ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಹೊಂದಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮದ ಕುರಿತು ವಿವಿಧ ಸಂಶೋಧಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೇಳಿಕೆಗಳನ್ನ ಆಧರಿಸಿ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಅವಸ್ಥ ಬೇಧಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ವಿಕಾಸವನ್ನ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮದ ಕುರಿತಿರುವ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು :

೧) ಡಿ.ಎಲ್ ನರಸಿಂಹಚಾರ: ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು ಹೇಳುವ ಅಶೋಕನ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಶಾಶನದಲ್ಲಿ "ಇಸಿಲ" ಎಂಬ ಪದ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ. ಇದು ಕನ್ನಡ ಪದ. ಇಸಿಲ–ಎಸಿಲ ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಎಂದರ್ಥ.

೨) ಆದರೆ ಷ.ಶೆಟ್ಟರ ಅವರು ಇಸಿಲ್ ಕನ್ನಡ ಪದ ಅಲ್ಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಪದ ಅಂತ ಹೇಳಿ ಅದೆ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಪಣ (ಕೊಪ್ಪಳ), ವನವಾಸಿಕ (ಬನವಾಸಿ) ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಸ್ಥಳನಾಮಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ನರಹಳ್ಳಿ ಬಾಲಸುಬ್ರಮಣ್ಯ) ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಷ.ಶೆಟ್ಟರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನೆಯ ತರ್ಕದಿಂದ ಮಹಾದೇವನ್ ಗುರುತಿಸಿರುವ 'ಎರಮಿ","ಕವುಡಿ', "ಮೊಶಿಲ್","ಕಾಯಿಯರ್" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಕನ್ನಡದ ಪದಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಲುವು ಆಧರಿಸಿ ಮತ್ತೆ "ನಾಡು" 'ಇಳಯರ್ ಎಂಬ"ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪದಗಳು ತಮಿಳಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಕಗೊಂಡಿವೆ. ಇವುಗಳ ಕಾಲ ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಒಂದನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗಿನ ಅವಧಿಗೆ ಸೇರಿದವು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಇವೆ. ತಮಿಳಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಭಾವ ಇದೆ ಎಂದು ಡಾ ಮಹಾದೇವನ್ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಕುರಿತ ಇನ್ನೂ ಸಂಶೋಧನೆಯಾಗಬೇಕು.

೩) ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಮಿಡಚಿ', (ಮಿಡತೆ), ಚಿನ್(ಚಂದ್ರ) ಈ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ವೇದಗಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ.

೪) ಪದ್ಮಪುರಾಣ, ಮಾರ್ಕಂಡೆಯ ಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತದಂತಹ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ "ಕರ್ನಾಟಕ" ಎಂಬ ಪದವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

೫) ಹಾಲರಾಜನು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ 'ಗಾಥಾಸಪ್ತಶತಿ' ಎಂಬ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ತೀರ್'(ಸಮರ್ಥನಾಗು), 'ತುಪ್ಪ', 'ಪೆಟ್ಟು' (ಹೊಡೆ), 'ಪೊಟ್ಟು'(ಹೊಟ್ಟೆ), ರೊಟ್ಟಿ, ಊರೋ(ಊರು), ಮುಂತಾದವು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಪದಗಳು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ..

೬) ತಮಿಳು ಭಾಷೆಯ ಬಹು ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯವಾದ, ಸಂಗಂ ಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ, ಕ್ರಿಶ ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ 'ಶಿಲಪ್ಪದಿಕಾರಂ'ದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರನ್ನು 'ಕರುನಾಡಗರ್' ಎಂದು ಕರೆದಿರುವದು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ.

೭) ಸುಮಾರು ಮೂರನೇಯ ಶತಮಾನದ ಟಾಲಮಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಹಲವು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕನ್ನಡ ಸ್ಥಳನಾಮಗಳು ಇವೆ. ೧) Tabaso –ಅಥಣಿ ತಾಲೂಕಿನ ತವಸಿ,

೨) Indi–ಬಿಜಾಪುರದ ಇಂಡಿ, ೩) Hippokoura–ಹೂವಿನ ಹಿಪ್ಪರಿಗೆ ೪) Modugolla - ರಾಯಚೂರಿನ ಮುದ್ಗಲ ೫) Soubouttiou -ಸವದಿ ೬) Banavoausce –ಬನವಾಸಿ–ಹೀಗೆ ಇವು ಕನ್ನಡದ ಪ್ರದೇಶಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ

೮) ಕ್ರಿ.ಶ.ಪೂ ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಾಧವಪುರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ "ನಾಟಪತಿ" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಇದೆ.. ನಾಟ– ನಾಡು ಎಂಬುದರ ಪ್ರಾಚೀನ ರೂಪ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

೯) ಈಜಿಪ್ತನ ಗ್ರೀಕ ಪ್ರಹಸನದಲ್ಲಿ ಗ್ರೀಕೇತರ ಪದಗಳು ಕನ್ನಡದವು ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿಶ ೧೫೦ ರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗ್ರೀಕರು ಹಾಗೂ ರೋಮನರು ಕನ್ನಡಿಗರ ಜೊತೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆನ್ನುವದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಮತ್ತು ಈಜಿಪ್ತದ ನೈಲ ನದಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡಿಸಿದಾಗ ಸಿಕ್ಕ 'ಆಕ್ಸಿರಿಂಕಸ್ ಪ್ಯಾಪಿರಯ" ಎಂಬ ಪ್ರಹಸನ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದಾಗಿದೆ– ಈ ಪ್ರಹಸನ ಮೊದಲು ಗಮನಿಸಿದವರು ಇ–ಹುಲ್ಪ ತದನಂತರ ಆರ್ ನರಸಿಂಹಚಾರ, ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಶಾಮ್‌ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳು, ಮುಂತಾದವರು ಕನ್ನಡ ಪದಗಳನ್ನ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲು ಶ್ರಮಿಸಿದವರು. "ಚೆಲುವೆಯಾದ ಗ್ರೀಕ ರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕರಾವಳಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ರಾಜನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕದ್ದೊಯ್ದುದ್ದು, ಆ ಯುವತಿಯ ಸಂಬಂಧಿಕರು ರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಆತನಿಗೆ ಮದ್ಯಪಾನ ಕುಡಿಸಿ. ಅಮಲಿನಲಿದ್ದಾಗ ಅವಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದರೆಂಬುದು ಆ ಪ್ರಹಸನದ ಸಾರಾಂಶ. ವಿದೇಶದ ರಾಜರು ಕನ್ನಡಿಗರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

೧೦) ಶಂ.ಬಾ ಜೋಶಿ ಅವರು ಕನ್ನಡ ಮಾತನಾಡುವ ಜನರು ಗೋದವಾರಿಯ ನದಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನಾಂಗಗಳಾದ ಕುರ್ಖ್, ಮಾಯ್ಸೆರರು, ಗೋಲಾರಿ, ಹೊಲಿಯರು, ಹಾಗೂ ಹಳಬರು – ಇವರು ಮಾತನಾಡುವ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಬಳಿಸುತ್ತಿದರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲ ಅಲೆಮಾರಿಯ ಗೊಲ್ಲರು ಮತ್ತು ಕುರುಬರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.ಇದರಿಂದ ಜೋಶಿ ಅವರು.ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಅಸ್ಥಿತ್ವ ಕ್ರಿಶ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೂ ಇತ್ತೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಹೇಳಿಕೆಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂದನೆಯ ಹಾಗೂ ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಅಸ್ಥಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ನಮಗೆ ಅಲ್ಪ–ಸ್ವಲ್ಪ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ದಾಖಲೆಗಳು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ.ಪೂ.ದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನಪದರ ನುಡಿ ಕನ್ನಡವಾಗಿದ್ದಿರಲೇಬೇಕೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಭಾಷೆಯ ಉಗಮವನ್ನ ಕ್ರಿ.ಶ.ಪೂ ದಿಂದ ಗುರುತಿಸುವದು ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಲಿಖಿತ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಅವಸ್ಥಾಬೇಧಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ವಿಕಾಸವನ್ನ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ವಿಕಾಸ:

ನಮ್ಮ ಭಾಷೆ–ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪರಂಪರೆ ಅರಿಯಲು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಥಮ ಲಿಖಿತ ದಾಖಲೆಗಳೆಂದರೆ ಶಾಸನಗಳು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮೊದಲ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನವು ಭಾಷಾ ವೈಲಕ್ಷಣ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ದಾಖಲೆಯಾಗಿದೆ. ಕಾಲ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು, ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು, ಅರಿಸಮಾಸ, ದ್ವಿತ್ವಗಳು, ಕರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯದಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದ ಮೇಲೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಎರಡು–ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳಷ್ಟಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಸ್ತ ಭಾಷೆಯಾಗಿತ್ತೆಂದು

ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿ.ಶ ಎಂಟು ನೂರರಲ್ಲಿ ಸೈಗೊಟ್ಟ ಶಿವಮಾರನ ಶಾಸನದ "ಗಜಾಷ್ಟಕ"ದಲ್ಲಿ "ಓವನಿಗೆ", "ಒನಕೆವಾಡು"- ಇಂತಹ ಜನಪದ ಮಟ್ಟುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜನಪದ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಪುಷ್ಟಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಏಳನೇಯ ಶತಮಾನದ ಬಾದಾಮಿ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳ ಶಾಸನದ ಭಾಷೆ ಅನುಲಕ್ಷಿದರೆ ಅ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೌಂದರ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಕಲೆಯನ್ನು ಸಶಕ್ತವಾಗಿ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಅಂತಲೇ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಂತಹ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಗೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಸುಮಾರು ೮೫೦ ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಜಯನಿಂದ ರಚಿತಗೊಂಡ "ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡು-ನುಡಿಯ ಕುರಿತು ಪುರಾವೆಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಜನಪದರು ಭಾಷಾ ನಿಮಣರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳುವ ಪದ್ಯವೊಂದು ಹೀಗಿದೆ.

ಪದನ್ ಅರಿದು ನುಡಿಯಲುಂ ನುಡಿ

ದುದನ್ ಅರಿದು ಅರಿಯಲುಂ ಆರ್ಪರ್ ಆನಾಡವರ್ಗಳ್

ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ,ಕುರಿತೋ

ದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತ ಮತಿಗಳ್

ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರು ಕಾವ್ಯಮಯವಾದ ಸಹಜ ಮಾತನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಭಾಷಾ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭಾಷಾ ಸಮೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ಕನ್ನಡ ನಾಡಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಗಳಾದ ಪಂಪಭಾರತ, ಆದಿಪುರಾಣ, ಸಾಹಸಭೀಮ ವಿಜಯ, ಚಾವುಂಡರಾಯಪುರಾಣ, ಯಶೋಧರ ಚರಿತೆ,ಇನ್ನೂ ಹಲವಾರು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾವ್ಯಗಳು ೧೦ ಮತ್ತು ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡಿವೆ. ಎಲ್ಲಿ ಭಾಷೆ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾಲಕ್ಕೂ ಸರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಈ ಕಾವ್ಯಗಳೆ ಸಾಕ್ಷಿಭೂತವಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನವಂತವೂ ಭಾಷಾ ದೃಷ್ಠಿಯಿಂದ ಸುವರ್ಣಯುಗ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಶಿವಶರಣರ ವೈಚಾರಿಕತೆ, ಪರೋಹಿತಶಾಹಿ ರಾಜಕೀಯದಿಂದಾಗಿ ರಚನೆಗೊಂಡ ಅಂಧಮೌಲ್ಯಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಭಾವತೀವ್ರತೆ, ವರ್ಗ-ವರ್ಣ-ಲಿಂಗ ತಾರತಮ್ಯ ವಿರೋಧ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡದ್ದು ಭಾಷಾ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕ್ರಾಂತಿಯೇ ಸರಿ. ಸರಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ವಚನ ರಚಿಸುವದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ನುಡಿದರೆ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರದಂತಿರಬೇಕೆನ್ನುವ ವಚನ ಮಾನವನು ಮಾತಾಡುವ ನುಡಿ ಸೊಬಗಿನ ಲಾಲಿತ್ಯವನ್ನ ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವಶರಣರು ಮಾತಿಗೆ ಬೆಳಕು, ಪ್ರಕಾಶಕೆ ಹೋಲಿಸುವ ಉಪಮೆ ಬಳಿಸಿರುವದು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ರೂಪಗಳಾದ ರಗಳೆ, ಷಟ್ಪದಿ, ಕೀರ್ತನೆ, ಸಾಂಗತ್ಯ, ಕಂದ, ತ್ರಿಪದಿ ತತ್ವಪದಗಳು ಭಾಷಾ ವಿಕಾಸದ ಹಂತಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ರೂಪಗಳಾದ ಭಾವಗೀತ, ಕಥನಕವನಗಳು, ಸಣ್ಣಕಥೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ಪ್ರಬಂಧ, ನಾಟಕ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ವಿಧದ ಭಾಷಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿರುವದು ಅತ್ಯಂತ ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಇದೊಂದು ಭಾಷಾ ಸಂವಹನದ ಬೆರಗು. ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ವಾಗ್ದೇವಿಯ ವಾಕ್ ಶಕ್ತಿಯ ವಿಭಿನ್ನರೂಪಗಳು ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾರ ಪಡೆದು ಸಹೃದಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿರುವದು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ಬೆರಗು, ಇದು ಭಾಷಾ ವಿಕಾಸದ ಸ್ಫೋಟವೇ ಸರಿ. ಇಂದಿನ

ದಿನಮಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಭಾಷೆ ಪ್ರತಿಭೆಗಳ ಪ್ರಯೋಗಶೀಲ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಶಕ್ತವಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಅನಲಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯು ಮೂಲ ದ್ರಾವಿಡದಿಂದ ಬಂದು ದಕ್ಷಿಣ ದ್ರಾವಿಡದ ಒಂದು ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡದಿಂದ ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡದವರೆಗೆ ರೂಪಾಂತರಗೊಳುತ್ತಾ ಲಿಪಿ ಮತ್ತು ಧ್ವನಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಂದ, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಕುರಿತು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗಕಾರ ಶ್ರೀ ವಿಜಯ, ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣದ ಕೇಶಿರಾಜ, ಧರ್ಮಾಮೃತದ ನಯಸೇನ ಇವರು ತಿರುಳಗನ್ನಡ(ಶುದ್ಧ ಕನ್ನಡ), ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ, ಪೊಸಗನ್ನಡ ಎಂದು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡ ಶಾಸನಗಳ ಭಾಷೆ ಹಲವು ವ್ಯಾಕರಣ ವಿಶೇಷತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಡಾ.ಸವದತ್ತಿಮಠ ಅವರು ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದ ದೀರ್ಘ ಪ್ರಯೋಗ (ವಂದಾನ್,ಕೊಟ್ಟಾರ್ ಇತ್ಯದಿ), ಸಪ್ತಮಿ ಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾಡುಳ್) ಹೀಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಹಿಡಿತದಿಂದ ಸಡಿಲು ಹೊಂದಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಬೆಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಂತಿದೆ. ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಭಾಷಾ ಸಮೃದ್ಧಿತೆಗೆ ರತ್ನತ್ರಯರ, ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅವರ ಕಾವ್ಯಗಳೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.ಈ ಕಾಲದ ಹಳಗನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಹಿಂದಿನ ಭಾಷೆ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯಿತು. ಸ್ವರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ ಕಾರದ ಬದಲಿ ಹ್ ಕಾರ ಬಳಕೆ, ವ-ಬ ಕಾರ, ಕುಂ-ಗುಂ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಕಾಲ, ವಚನ, ಲಿಂಗ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ನಡುಗನ್ನಡದ ರಗಳೆ ಷಟ್ಪದಿಗಳು ಹಳಗನ್ನಡದ ಳಕಾರ ಬಳಕೆ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡು ಳ್ ಕಾರ ಬಳಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಸಬಿಂದುಕಗಳು ಅಬಿಂದುಕಗಳಾಗಿ, ಪ್ ಕಾರದಲ್ಲಿ ಹ್ ಕಾರ ಬಳಕೆ.- ಇತ್ಯಾದಿ ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್. ಉರ್ದು, ಪೋರ್ತಗೀಜ, ಪಾರ್ಸಿ, ಮರಾಠಿ, ಹಿಂದಿ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಪದ ಸ್ವೀಕರಣ. ಎರವಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಭಾಷಾ ಸಂಪತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ. ಹಲವು ವ್ಯಾಕರಣ ವಿಶೇಷತೆಗಳಿಂದ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮುದಾಯಿಕ ಉಪಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಧ್ವನಿ ವ್ಯತ್ಯಸಗಳಿಂದ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಬೆಳದಂತೆ, ನಾಗರಿಕತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ನಾಗರಿಕತೆ ಬೆಳದಂತೆ ಭಾಷೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಭಾಷೆಯ ಜೀವಂತಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣ.

ಪರಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

೧) ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾ ಸ್ವರೂಪ-ಡಾ.ಸಂಗಮೇಶ ಸವದತ್ತಿಮಠ

೨) ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾ ವ್ಯಾಸಂಗ- ಡಾ ಸಂಗಮೇಶ ಸವದತ್ತಿಮಠ

೩) ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ- ರಂ.ಶ್ರೀ ಮುಗಳಿ

೪) ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಪರಂಪರೆ-ಶ್ರೀಮತಿ ಯಶೋಧ ಭಟ್ಟ & ಬಸವರಾಜ ವಕ್ಕುಂದ

ISBN

समकालीन हिन्दी भाषा और साहित्य
विविध आयाम

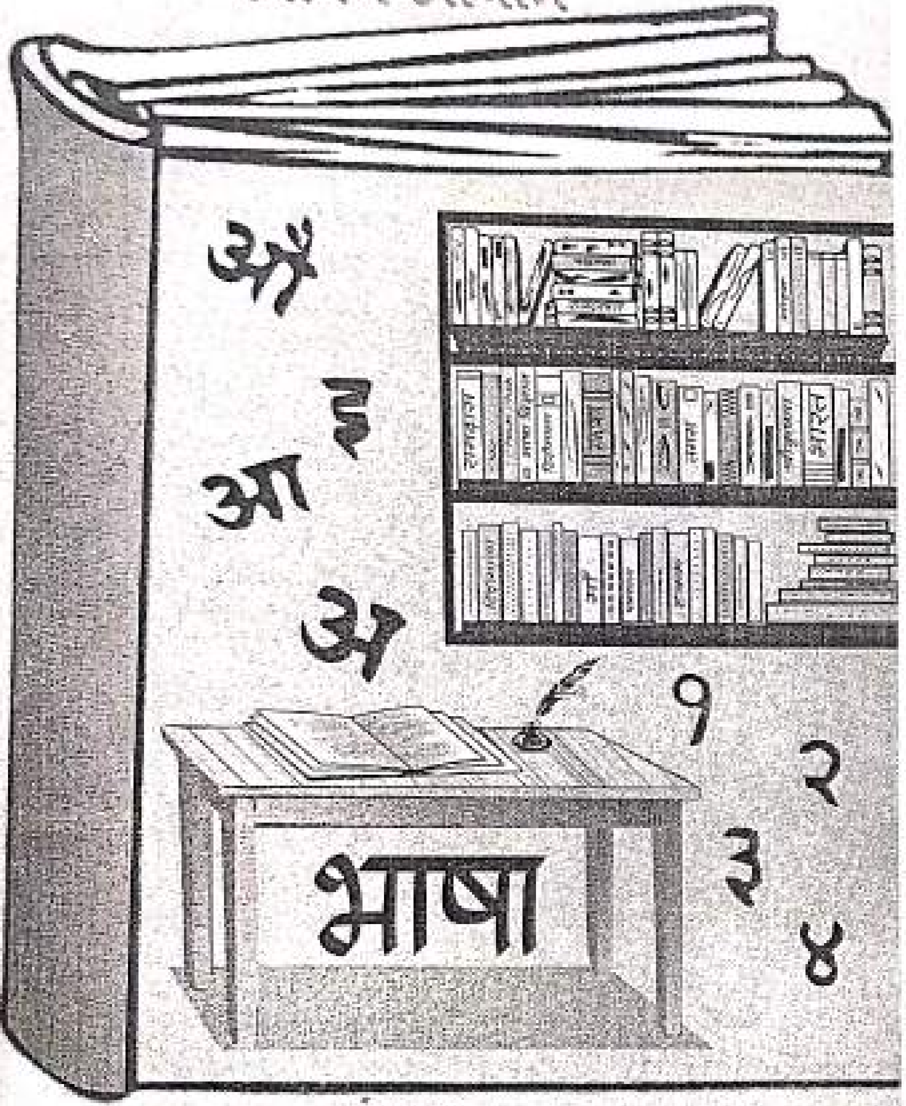

संपादक
डॉ. महानंदा पाटील.

समकालीन हिन्दी भाषा
और
साहित्य : विविध आयाम

संपादक
डॉ. महानंदा पाटील

सह-संपादक
रामकुमार
डॉ. राजशेखर जाधव
डॉ. मीनाक्षी बी. पाटील

आर. के. पब्लिकेशन
मुम्बई

ISBN : 978-93-91458-72-0

Copyright © Reserved

प्रथम संस्करण : 2023

मूल्य : ₹ 1100/-

शीर्षक	Title
समकालीन हिन्दी भाषा और साहित्य : विविध आयाम	Samkaleen Hindi Bhasha aur Sahitya : Vividh Aayam
संपादक	Editor
डॉ. महानंदा पाटील	Dr. Mahananda Patil
प्रकाशक	Publisher
आर.के. पब्लिकेशन 1/12, पारस दूबे सोसायटी, ओवरी पाडा, एस.वी.रोड, दहिसर (पूर्व), मुम्बई - 400 068	R. K. Publication 1/12, Paras Dubey Society, Ovari Pada, S. V. Road, Dahisar-East, Mumbai - 400 068

Phone : 9022 521190 / 9821251190

E-mail : publicationrk@gmail.com

Website : www.rkpublication.in

अक्षर संयोजन : राजेन्द्र मिश्र
virar.mishra63@gmail.com

आवरण : सुनील निंबरे, विद्या उम्मर्जी

मुद्रक : सुमन ग्राफिक्स, मुम्बई - 400011

76. समकालीन हिन्दी कहानियों में दलित विमर्श
- प्रा. जी.पी. साळे 432

77. संसार की भाषाओं का वर्गीकरण
- डॉ. शीला भास्कर 438

78. नई सदी के प्रमुख हिन्दी लेखिकाओं के उपन्यास में स्त्री विमर्श
- प्रो. अमोल तुकाराम पाटील 445

79. नई सदी के हिन्दी साहित्य में किसान विमर्श
- अक्कम्मा वाई. वनहल्ली 449

80. समकालीन साहित्य में मोहन राकेश के नाटक
- तेजश्विनी ए. अक्कोल 451

81. संवेदनात्मक धरातल पर नारी
- मालती बी.आर. 458

82. हिन्दी के प्रातिनिधिक महिला नाटककारों के नाटक : एक विश्लेषण
- संतोष जे. सूर्यवंशी 462

संसार की भाषाओं का वर्गीकरण

- डॉ. शीला भास्कर

आकृति मूलक वर्गीकरण

यहाँ आकृति का अर्थ है 'रचना'। अर्थात् इस वर्गीकरण का आधार यह है कि भाषाओं में रूपों की रचना कैसे होती है। वस्तुतः भाषा में अर्थ के स्तर पर दो तत्त्व होते हैं : (क) अर्थतत्त्व- जो केवल अर्थ को व्यक्त करता है, जैसे घोड़ा, मोहन, नदी, काव्य। भाषा में प्रयुक्त सारे सार्थक शब्द अर्थतत्त्व को व्यक्त करते हैं। (ख) संबंध तत्त्व- संबंध तत्व केवल व्याकरणिक कार्य करते हैं। इनका काम होता है वाक्य में प्रयुक्त अर्थतत्त्वों का आपस में संबंध दिखलाना। इसमें विभिन्न प्रकार के प्रत्यय तथा कारक-चिह्न आदि आते हैं : आ (मरा); ए (मरे), ने, को, से, का आदि। इन दोनों को स्पष्ट रूप से समझने के लिए यहाँ कुछ अर्थतत्त्व मोर कुछ संबंध तत्त्व लिये जा रहे हैं:-

अर्थतत्त्व- राम, रावण, बाण, मार
संबंधतत्त्व - ने, को, से, मार आ

दोनों को जोड़ें तो रूप बनेंगे : राम ने, रावण को, बाण से, मारा (मार् + आ), जिनसे वाक्य बना - राम ने रावण को बाण से मारा।

स्पष्ट ही यहाँ राम, रावण, बाण, मार् अर्थ का द्योतक कर रहे हैं तथा ने, को, से, आ व्याकरण की दृष्टि से इनका आपसी संबंध दिखा रहे हैं। इस तरह :

शब्द = अर्थतत्त्व
रूप = अर्थतत्त्व + संबंध तत्त्व

वाक्य = एक रूप (जैसे आ, जा) या एक से अधिक रूपों का योग (जैसे राम ने खाया)। जब हम संसार की भाषाओं पर दृष्टि दौड़ाते हैं तो रूप-रचना की दृष्टि से मुख्य रूप से दो प्रकार की भाषाएं मिलती हैं:

1. प्रयोगात्मक या वियोगात्मक

ऐसी भाषाएँ जिनमें रूप - रचना में अर्थतत्त्व और संबंधतत्त्व एक में न मिलकर अलग-अलग रहते हैं अयोगात्मक या वियोगात्मक भाषाएँ कहलाती हैं। इस अलगाव के कारण ही इन्हें अयोगात्मक या वियोगात्मक कहते हैं। संस्कृत की तुलना में हिन्दी अयोगात्मक या वियोगात्मक है। संस्कृत 'रामः' में विसर्ग उसी में मिला है अर्थात् संयोगात्मक रूप है, जबकि हिन्दी 'राम ने' में 'राम और 'ने' दोनों अलग-अलग हैं अतः यह वियोगात्मक या अयोगात्मक रूप है। इसी प्रकार 'गच्छति' संयोगात्मक रूप है तो 'जाता है' वियोगात्मक रूप है। अयोगात्मक रूप है। इसी प्रकार 'गच्छति' संयोगात्मक रूप है तो 'जाता है' वियोगात्मक रूप है। अयोगात्मक भाषा का सर्वोत्तम रूप चीनी है जिसमें अर्थतत्त्व में कोई भी विकार या परिवर्तन नहीं होता। उसमें कुछ भी मिलाया नहीं जाता। स्थान विशेष पर शब्द को रख देने से ही उसका व्याकरणिक रूप स्पष्ट हो जाता है। एक ही शब्द स्थान विशेष पर आकर क्रिया या कुछ और हो जाता है। इसलिए ऐसी भाषाओं को 'स्थान प्रधान' भी कहते हैं। उदाहरणार्थ चीनी में

ता लेन = बड़ा आदमी
लेन ता = आदमी बड़ा है।

यहाँ 'ता' विशेषण तथा क्रिया दोनों है। इसी प्रकार 'बड़प्पन' (संज्ञा) तथा 'बड़प्पन के साथ' (क्रिया विशेषण) अर्थ में भी इसका प्रयोग हो सकता है। ऐसे ही

न्गो त ति = मैं तुम को मारता हूँ
ति न न्गो = तुम मुझको मारते हो

कभी-कभी इन भाषाओं में सहायक शब्द जोड़ते हैं तो वे अलग रहते है, मिलते नहीं

तीन = चलना
त्सेन लिओन = चला (लिओन = पूर्ण, समाप्त)

भारोपीय परिवार की पुरानी भाषाओं (संस्कृत, ग्रीक, लैटिन आदि) की तुलना में आधुनिक भाषाएँ (हिन्दी, अंग्रेजी प्रादि) अयोगात्मक हैं। अन्य परिवार की भाषाओं में चीनी के अतिरिक्त सुदानी, स्यामी, तिब्बती आदि भी अयोगात्मक हैं।

2. संयोगात्मक

ऊपर की बातों से स्पष्ट है कि संयोगात्मक ऐसी भाषाओं को कहा जाता है, जिनमें रूप-रचना में अर्थतत्त्व और संबंधतत्त्व एक में मिल जाते हैं या संयुक्त हो जाते हैं। संस्कृत संयोगात्मक भाषा है, इसलिए उसमें गच्छति

(जाता है), रामेण (राम के द्वारा, राम से), रामस्य (राम का) जैसे रूप हैं। हिन्दी में 'मुझे', 'तुम्हें' जैसे रूप संयोगात्मक ही हैं। योगात्मक भाषाओं को 'योग' की प्रकृति के आधार पर तीन वर्गों में बांटा जा सकता है-

(क) प्रश्लिष्ट योगात्मक

इनमें अर्थतत्त्व और संबंधतत्त्व इतने मिले-जुले रहते हैं कि उन्हें अलग-अलग करना प्राय: असंभव होता है। जैसे 'ऋतु' से 'अर्तव' या 'शिशु' से 'शैशव'। दक्षिणी अमेरीका की चेरोकि भाषा में तो वाक्य के सभी पद ऐसे मिल जाते हैं कि उन्हें पहचानना कठिन हो जाता है। उदाहरण के लिए-

नातेन = लाओ
निम = हम
अमोखोल = नाव

इन तीनों से मिलकर वाक्य बनेगा-
नापोलिनिन - हमारे पास नाव लाओ।

इस वाक्य में उपर्युक्त तीनों पदों को पहचानना प्राय: असम्भव है।

(ख) अश्लिष्ट योगात्मक

इसमें अर्थतत्त्व और संबंधतत्त्व ऐसे जुड़े होते हैं कि सरलता से पहचाने जा सकते हैं। जैसे चलूंगा (चल + ऊँ + ग् + आ), अयथर्थाता (अ + यथार्थ + ता)। तुर्की, कन्नड़, बांटू आदि भाषाओं में यह विशेषता मिलती है। जैसे कन्नड़ में-

सेवकरु (कर्ता)
सेवकरत्रु (कर्म)
सेवकरिन्द (करण)
सेवकरिगे (संप्रदान)

(ग) श्लिष्ट योगात्मक

इसमें अर्थतत्त्व तथा संबंधतत्त्व में योग होता है। साथ ही योग के फलस्वरूप अर्थतत्त्व में कुछ विकार आ जाता है, किन्तु विकार के बावजूद अर्थतत्त्व स्पष्ट पहचाना जा सकता है। उदाहरण के

लिए संस्कृत वेद का वैदिक, भूगोल का भौगोलिक या समाज का सामाजिक आदि शब्द लिए जा सकते हैं। भारोपीय तथा सेमिटिक परिवार की भाषाएँ एक सीमा तक इसके अन्तर्गत आती हैं। अरबी में क्त्ब् (लिखना) धातु से किताब, कातिब, कुतुब, किताबत आदि रूप इसी प्रकार के हैं।

पारिवारिक वर्गीकरण

भाषाओं के पारिवारिक वर्गीकरण का अर्थ है उन सभी भाषाओं को एक वर्ग में रखना, जो एक परिवार की हैं, अर्थात् जो मूलत: एक भाषा से निकली हैं। उदाहरण के लिए मान लें 'क' भाषा से 'ख', 'ग', 'घ', तीन भाषाएँ निकलीं और फिर 'ख' से 'च', 'छ', 'ग' से 'ज', 'झ', 'ब' तथा 'घ' से 'ट', 'ठ', 'ड', 'ढ' भाषाएँ निकली तो ये सारी भाषाएँ 'क' परिवार की या एक परिवार की मानी जाएंगी। इस बात का पता लगाने के लिए कि कौन-कौन भाषाएँ एक परिवार की हैं, भाषाओं की ध्वनि व्याकरण तथा शब्द-समूह की दृष्टि से तुलना करते हैं। तुलना से जो भाषाएँ समान सिद्ध होती हैं, उन्हें एक परिवार की मान लेते हैं। संसार की भाषाओं की तुलना अनेक विद्वानों ने की। किन्तु सभी के निष्कर्ष समान नहीं हैं। हमबोल्ट्ट ने तेरह परिवार माने थे जो पार्टिरिज ने दस। फेडरिक मूलर का अनुमान है कि विश्व में इस समय लगभग सौ परिवार हैं। कुछ विद्वान केवल अमेरिका में ही सौ परिवार मानते हैं। वस्तुत: अभी तक सभी भाषाओं का तुलनात्मक अध्ययन नहीं हुआ है, मत: निश्चित संख्या बतलाना कठिन है। यों परे विश्व में भाषाओं के मुख्य परिवार निम्नांकित हैं- 1-भारोपीय, 2-द्रविड़, 3-चीनी, 4-सेमेटिक, 5-हेमेटिक, 6-आग्नेय, 7-यूराल अल्ट्राइक, 8-बांटू, 9-अमरीकी या रेड इण्डियन, 10-काकेशस, 11-सूडानी, 12-बुशमैन। इनका अत्यंत संक्षिप्त परिचय नीचे दिया जा रहा है।

1. भारोपीय परिवार-

यह परिवार बोलनेवालों की संख्या तथा क्षेत्रफल दोनों दृष्टियों से संसार का सबसे बड़ा परिवार है। अन्य भाषा परिवारों की तुलना में इस परिवार के संबंध में अध्ययन-विश्लेषण अधिक हुआ है। इस परिवार को

पहले इण्डो-केल्टिक, इण्डो-जर्मनिक, आर्य आदि कई अन्य नामों से पुकारा जाता रहा है, किन्तु अब अधिकांश लोग इसे भारोपीय (इण्डोयूरोपियन) ही कहते हैं। इसका क्षेत्र भारत, ईरान, यूरोप का अधिकांश भाग, अमेरिका का कुछ भाग तथा आस्ट्रेलिया है। इसकी प्रमुख भाषाएँ संस्कृत, ग्रीक, लैटिन, अवेस्ता, अंग्रेजी, जर्मन, रूसी, फ्रांसीसी, फारसी, हिन्दी, मराठी, बंगाली आदि हैं। भारोपीय परिवार मूलतः केन्तुम तथा सतंम् दो शाखाओं में विभक्त है। यह विभाजन एक ही ध्वनि के दोनों शाखाओं में 'क' और 'स' रूप में मिलने पर आधारित है। 'केन्तुम' वर्ग में ग्रीक, लैटिन, जर्मन, अंग्रेजी आदि पाती हैं तो 'सतम्' में रूसी, आर्मिनियन तथा भारत-ईरानी। आगे चलकर भारत-ईरानी की भारतीय, दरद और ईरानी ये तीन शाखाएँ हो गई। भारतीय में ही क्रमशः प्राचीन भाषा संस्कृत; मध्ययुगीन भाषाएँ पालि, प्राकृत, अपभ्रंश; और आधुनिक भाषाएँ हिन्दी, बंगाली, मराठी आदि हैं। मुख्य विशेषताएं : (1) यह परिवार मूलतः श्लिष्ट योगात्मक भाषाओं का रहा है। अब इसकी अनेक भाषाएँ वियोगात्मक हो गई हैं। (2) इसमें प्रत्यय मुख्यतः दो प्रकार के मिलते हैं- पूर्व और पर - जिन्हें संस्कृत में उपसर्ग और प्रत्यय कहा जाता है। (3) समास - रचना इस परिवार की बहुत बड़ी विशेषता है। (4) ध्वनियों की दृष्टि से यह परिवार बहुत अधिक सम्पन्न रहा है। आज भी इसकी कई भाषाओं में अल्पप्राण-महाप्राण, घोष-अघोष, बहिर्मुखी- अंतर्मुखी तथा प्रायः अधिकांश सम्भव उच्चारण-स्थानों से उच्चरित होने वाली ध्वनियाँ मिलती हैं।

2. द्रविड़ परिवार

इस परिवार का क्षेत्र मुख्यतः दक्षिण भारत है, किन्तु इसकी कुछ भाषाएँ उत्तरी भारत और पाकिस्तान में भी बोली जाती हैं। इसकी प्रमुख भाषाएँ तमिल, तेलगु, कन्नड़ तथा मलयामम हैं। इस परिवार की भाषाओं ने भारोपीय-परिवार की भाषाओं को ध्वनि, शब्द-समूह तथा व्याकरण तीनों ही दृष्टियों से प्रभावित किया है। अनेक विद्वानों के अनुसार भारोपीय भाषाओं में टवर्गीय ध्वनियों का विकास, कारकीय रूपों में स्वतंत्र शब्दों जैसे ने, को, से आदि परसगों का प्रयोग, संयुक्त क्रिया तथा दक्षिणी भारतीय आर्य भाषाओं में तीन लिगों का अब तक प्रयोग मूलतः द्रविड़ परिवार के प्रभाव के ही कारण है। विशेषताएं : (1) इसकी भाषाएं अश्लिष्ट योगात्मक हैं।

इनमें पर्यतत्त्व के बाद प्रत्यय जुड़ते चले जाते हैं। (2) इसकी भाषाओं में संयोग पारदर्शक होता है और मूल में प्रायः किसी भी प्रकार का विकार नहीं होता। (3) इस परिवार में परसर्गों और सहायक-क्रियाओं का प्रयोग प्राचीनकाल से मिलता है। (4) स्वर-अनुरूपता का ध्यान इसमें बहुत रखा जाता है। (5) मूर्द्धन्य ध्वनियों का यहाँ प्राधान्य है।

3. चीनी परिवार

इस परिवार का क्षेत्र चीन, स्याम, तिब्बत तथा बर्मा आदि है। इसकी मुख्य भाषाएँ चीनी, स्यामी तथा तिम्नती आदि। विशेषताएँ: (1) यह परिवार प्रयोगात्मक या स्थान प्रधान है। इनमें संबंध स्थान परिवर्तन से प्रायः बदल जाता है। जैसे 'हुआ पओ मीन' राजा प्रजा की रक्षा करता है 'मीन पओ हुआ' प्रजा राजा की रक्षा करती है। (2) इसमें प्रत्येक शब्द प्रायः एक अक्षर का होता है। इसीलिए इसे एकाक्षरी परिवार भी कहते हैं। (3) इस परिवार की अधिकांश भाषाओं में सुर बहुत महत्त्वपूर्ण कार्य करता है। 'सुर के सहारे ही चीनी भाषा में लगभग दस हजार शब्दों से लगभग 42,000 भिन्न-भिन्न अर्थ व्यक्त किए जाते हैं। एक ही शब्द विभिन्न सुरों में अलग-अलग अर्थ व्यक्त करता है। उदाहरण के लिए 'मा' का सुर में अर्थ 'माँ' है तो दूसरे में 'लाल कपड़ा', तीसरे में कुछ और। (4) इनमें अनुनासिक ध्वनियों का बाहुल्य है।

4. सेमेटिक परिवार

यह परिवार अरब, मिस्र, मोरक्को तथा इनके आस-पास के प्रदेशों में फैला हुआ है। हिब्रू, अरबी आदि इसकी मुख्य भाषाएँ हैं। कुछ लोग सेमेटिक और हेमेटिक को एक ही परिवार की दो शाखाएं मानते हैं। विशेषताएं : (1) इस परिवार की अधिकांश भाषाओं में अधिकांश शब्द धातुओं पर आधारित हैं। ये धातुएँ प्रायः तीन व्यंजनों की होती हैं : कतब = लिखना; कतल = (जान से मारना। (2) इन धातुओं के बीच में प्रायः स्वर जोड़कर विभिन्न प्रकार के शब्द बनाये जाते हैं। जैसे कतब से कातिब, कुतुब, किताब आदि। कभी- कभी व्यंजन भी जोड़े जाते हैं, जैसे किताबत। (3) इस परिवार की भाषाएँ श्लिष्ट योगात्मक हैं।

5. हेमेटिक परिवार

इसका क्षेत्र उत्तरी अफ्रीका है। इसकी मुख्य भाषाएँ प्राचीन मिस्त्री, सोमाली, कॉप्टिक आदि हैं। यह परिवार कई बातों में रोमेटिक परिवार से मिलता-जुलता है। विशेषताएं : (1) इस परिवार की भाषाएँ श्लिष्ट-योगात्मक हैं। (2) रूप-रचना के लिए उपसर्ग तथा प्रत्यय दोनों प्रयुक्त होते हैं। (3) जोर देने के लिए पुनरुक्ति का प्रयोग होता है। (4) इसकी कुछ भाषाओं में संज्ञा शब्दों में वचन में परिवर्तन होने से लिंग में भी परिवर्तन हो जाता है।

6. प्राग्नेय परिवार

यह परिवार प्रशान्त महासागर एवं हिंद महासागर के द्वीपों तथा भारत के कुछ भागों में फैला हुआ है। इसकी प्रमुख भाषाएं मुण्डा, मलय तथा नीकोबारी हैं। विशेषताएं : (1) इस परिवार की भाषाएँ अश्लिष्ट योगात्मक हैं। अब कुछ वियोगात्मकता आ रही है। (2) धातुएँ प्राय: दो अक्षरों की होती हैं। (3) इस परिवार में एक ही शब्द संज्ञा, विशेषण आदि कई रूपों में कार्य करता है। (4) पुल्लिंग से स्त्रीलिंग बनाने के लिए प्राय: अलग से सहायक शब्द जोड़े जाते हैं, जैसे आडिया कूल = बाघ, एगा कूल= बाधिन। (5) द्विरुक्ति का प्रयोग खूब होता है।

सहायक प्राध्यापक
एसएसएनसी,
डॉ. बी.आर. आम्बेडकर कॉलेज, हुबली

❖❃❖